

สิทธิของผู้เสียหายคดีอาญาในศาลทหาร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498¹

เรืออากาศเอก เอกภาพ พานเมือง²

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาสิทธิของผู้เสียหายคดีอาญาในศาลทหารตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมา แนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับดำเนินคดีอาญาในศาลทหาร ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 เนื่องด้วยปัจจุบันที่ผ่านมามีต้องยอมรับว่าศาลทหารได้เข้ามามีบทบาทภายใต้สถานการณ์ในสังคมไทยเป็นอย่างมาก การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของศาลทหารย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้เสียหายและผู้ต้องหา แต่หลักเกณฑ์ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของศาลทหารตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 นั้นยังไม่รับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายให้ได้รับการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรมเนื่องด้วยด้วยบทกฎหมายมีการจำกัดสิทธิที่ตัวผู้เสียหายที่เป็นบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในอำนาจศาลทหารหรือโจทก์ที่เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารก็ถูกจำกัดสิทธิหลายประการ ทำให้ไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) หลักการสากลที่มีการรับรองและคุ้มครองสิทธิของบุคคลให้ได้รับการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรม

เมื่อพิจารณาแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางทหาร (Military Justice) เป็นกระบวนการบังคับใช้กฎหมายแก่บุคคลที่อยู่บังคับของกฎหมายทหารที่กระทำความผิดตามที่กฎหมายทหารกำหนด เพื่อความเด็ดขาดให้การควบคุมพฤติกรรมของทหารและเพื่อรักษาวินัยของทหารให้มีประสิทธิภาพ ยุติธรรม และคุ้มครองสิทธิของบุคคลเหล่านั้นทำให้ไม่สามารถนำกฎหมายสำหรับกระบวนการยุติธรรมพลเรือนมาใช้กับกระบวนการยุติธรรมทางทหารได้ทุกกรณี แต่ด้วยปัจจุบันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การนำพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 ซึ่งเป็นกฎหมายที่สำคัญในการดำเนินคดีในศาลทหารได้บังคับใช้มาเป็นเวลานานพบปัญหา

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาค้นคว้าอิสระ เรื่อง สิทธิของผู้เสียหายคดีอาญาในศาลทหารตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑิลา ภักดีคง และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.พันธ์เทพ วิฑิตอนันต์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.คนพร จิตต์จรุงเกียรติ

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง วิทยาเขตบางนา

ที่ไม่เพียงพอ ขาดความชัดเจน หรือมีช่องว่างทางกฎหมายรวมถึงการการบังคับใช้กฎหมายไม่มีประสิทธิภาพ จากการศึกษาประเด็นปัญหากฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้เสียหายคดีอาญาในศาลทหารตามพระราชบัญญัติ ธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มีข้อบกพร่องอีกหลายประการ อันควรได้รับการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป็น การคุ้มครองผู้เสียหายได้ให้รับความเป็นการคุ้มครองในการใช้สิทธิทางศาลอย่างเป็นธรรม จะเห็นได้ว่า มีปัญหาที่สำคัญสมควรที่จะศึกษา ดังต่อไปนี้

ประการแรก คือ ประเด็นอำนาจการฟ้องคดีของผู้เสียหายซึ่งไม่ได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ไม่มีสิทธิฟ้องคดีอาญาในศาลทหาร

จากศึกษาระบบศาลทหารของต่างประเทศโดยแยกได้เป็น 2 กลุ่ม³ ได้ศาลทหารที่อยู่ภายในโครงสร้าง ของระบบศาลพลเรือนซึ่งมีในประเทศในระบบกฎหมาย Common Law และประเทศในระบบกฎหมาย Civil Law บางประเทศ และศาลทหารที่มีระบบศาลของตนแยกเป็นเอกเทศจากระบบศาลพลเรือน ซึ่งมี ในประเทศในระบบกฎหมาย Civil Law บางประเทศและประเทศไทย ซึ่งในการฟ้องคดีจะมอบอำนาจให้อัยการ ทหารเป็นผู้มีอำนาจฟ้อง โดยใช้หลักการดำเนินคดีโดยรัฐ

ซึ่งระบบศาลทหารของไทยสอดคล้องกับการฟ้องคดีในต่างประเทศ ซึ่งการฟ้องคดีอาญาในศาลทหาร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 49 “บัญญัติไว้ว่า วรรคแรก “ศาลทหารในเวลาปกติ ให้อัยการทหารหรือผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารมีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญา แต่ถ้าผู้เสียหายมิได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ต้องมอบคดีให้อัยการทหารเป็นโจทก์” กรณีศาลทหาร ในเวลาไม่ปกติหรือศาลอาญาศึก หรือศาลที่พิจารณาคดีแทนศาลอาญาศึกตามความ ให้อัยการทหารเท่านั้น มีอำนาจเป็นโจทก์ ผู้เสียหายจะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารหรือไม่ก็ตามต้องมอบคดีให้อัยการทหาร เป็นโจทก์” จึงเห็นได้ว่า ผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาทหารจึงมี ดังนี้

1. อัยการทหาร
2. ผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

จากบทบัญญัติจากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาลทหารในเวลาปกติ คือ อัยการทหารและผู้เสียหายที่เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร แต่ถ้าเป็นผู้เสียหายที่มีใช้บุคคลที่อยู่ใน อำนาจศาลทหารต้องมอบคดีให้อัยการทหารเป็นโจทก์ฟ้องคดีแทน การที่กฎหมายจำกัดสิทธิของผู้เสียหายซึ่ง

³ สำนัสด้านขจี. (2547). ระบบศาลทหาร. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

³ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 49

⁴ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 49

เป็นบุคคลที่มีใช้บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารดังกล่าว ย่อมทำให้ผู้เสียหายที่ไม่ได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ถูกจำกัดสิทธิหรือเป็นการปิดกั้นไม่มีโอกาสใช้สิทธิทางศาลหรือสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเป็นธรรม ไม่สอดคล้องกับ บุคคลย่อมเสมอกันในทางกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน และการรับรองความเสมอภาคกันของบุคคล โดยบุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย⁶ และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่เป็นกฎหมายสูงสุด ตลอดจนไม่เปิดโอกาสให้มีการถ่วงดุลการใช้อำนาจในการตรวจสอบการใช้ดุลพินิจของผู้บังคับบัญชาอัยการทหารกรณีที่มีความเห็นไม่พ้อง หากกรณีที่อัยการทหารความเห็นไม่พ้อง ผู้เสียหายที่ไม่ได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ก็ไม่สามารถใช้สิทธิยื่นฟ้องต่อศาลโดยตรงได้ ปัญหาอำนาจฟ้องดังกล่าวถือเป็นหลักสำคัญในการดำเนินคดีในศาลการที่กฎหมายไม่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายที่มีใช้บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารฟ้องคดีอาญาในศาลทหารได้นั้น ส่งผลกระทบเป็นการตัดสิทธิในหลายประการที่เป็นต้นทางสำคัญในการใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรม เช่น

- (1) สิทธิในการจัดการแทนผู้เสียหายในการเข้าร่วมเป็นโจทก์กับอัยการทหาร
- (2) สิทธิในการเสนอพยานหลักฐานของฝ่ายผู้เสียหาย
- (3) สิทธิในการรับมรดกความ
- (4) สิทธิในการฟ้องคดีใหม่ในกรณีที่อัยการทหารถอนฟ้องคดีจากศาลทหาร
- (5) สิทธิในการอุทธรณ์ฎีกาในกรณีที่อัยการทหารมีความเห็นไม่อุทธรณ์หรือฎีกา

จึงเห็นได้ว่าการตัดสิทธิผู้เสียหายที่มีใช้บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารนั้น เป็นกรณีที่รัฐให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนไม่เท่าเทียมกันอันเป็นการไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ และแม้ว่าจะกำหนดทางแก้ไขโดยให้อัยการทหารฟ้องคดีแทนผู้เสียหายที่มีใช้บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร แต่อัยการทหารก็เป็นเพียงตัวแทนของรัฐ ไม่ได้เป็นผู้ที่ได้รับผลร้ายโดยตรงจากการกระทำความผิด ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและให้เกิดความเสมอภาคกันระหว่างสิทธิผู้เสียหายในศาลทหารและศาลพลเรือน จึงควรเปิดโอกาสให้สิทธิแก่ผู้เสียหายที่มีใช้บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารสามารถฟ้องคดีอาญาในศาลทหารในเวลาปกติได้เช่นเดียวกับผู้เสียหายที่เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร กล่าวคือ กำหนดให้บุคคลที่มีอำนาจฟ้องคดีอาญาในศาลทหารได้ คือ อัยการทหาร และผู้เสียหาย ส่วนในศาลทหารในเวลาไม่ปกติและศาลอาญาศึกษานั้นคงหลักการเดิมเนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะไม่ปกติหรือมีศึกสงครามอำนาจฟ้องคดีจึงควรถูกจำกัดให้เป็นของอัยการทหารเท่านั้น

⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

จากการศึกษาค้นคว้า ปัญหาประเด็นอำนาจการฟ้องคดีของผู้เสียหายซึ่งไม่ได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารไม่มีสิทธิฟ้องคดีอาญาในศาลทหาร เป็นปัญหาสำคัญมีข้อเสนอแนะแก้ไขมาตรา 49⁷ ดังนี้

"ศาลทหารในเวลาปกติให้อัยการทหารหรือผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารมีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญา แต่ถ้าผู้เสียหายมิได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารแล้ว ให้อัยการทหารเป็นโจทก์ และสามารถเข้าเป็นโจทก์กับอัยการทหารได้ ทั้งนี้ ไม่ตัดอำนาจผู้มีอำนาจจัดการแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา"

อันเป็นการให้สิทธิแก่ผู้เสียหายที่ไม่ได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารเช่นเดียวกับบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารเพื่อให้มีสิทธิในการฟ้องคดีอาญาโดยเท่าเทียมกัน

ประการที่สอง คือ ปัญหาการใช้สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญากรณีการใช้สิทธิอุทธรณ์และฎีกาในศาลทหารในเวลาไม่ปกติตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498

จากกรณีศึกษาการแนวคิดทฤษฎีที่ผ่านมารูทธรณ์ฎีกาคำพิพากษาของศาลทหาร มีบทบัญญัติที่แตกต่างจากการอุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลยุติธรรม คือ ⁸

1. ผู้มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหาร ผู้มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลทหารนอกจากคู่ความในคดีแล้วกฎหมายยังกำหนดให้ ผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการ และผู้มีอำนาจสั่งลงโทษ มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกา ด้วยเช่นกัน⁹

2. เงื่อนไขในการอุทธรณ์หรือฎีกา เงื่อนไขในการอุทธรณ์ที่สำคัญ ได้แก่ ระยะเวลาในการอุทธรณ์หรือฎีกา และข้อห้ามในการอุทธรณ์หรือฎีกา

ระยะเวลาในการอุทธรณ์หรือฎีกาแยกได้เป็น 2 กรณี คือ 1) ระยะเวลาในการอุทธรณ์หรือฎีกาสำหรับโจทก์หรือจำเลยให้อุทธรณ์หรือฎีกา คือภายใน 15 วัน นับแต่วันที่อ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้จำเลยฟัง 2.ระยะเวลาในการอุทธรณ์หรือฎีกาสำหรับผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการศาลทหารชั้นต้นหรือผู้มีอำนาจสั่งลงโทษ คือ ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่อ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้จำเลยฟัง

ข้อห้ามในการอุทธรณ์หรือฎีกา ได้แก่ ในกรณีที่คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารในเวลาไม่ปกติ คือ เวลาที่มีการรบ หรือเวลาที่มีสถานะสงคราม หรือเวลาที่ได้ประกาศใช้กฎอัยการศึก ห้ามอุทธรณ์หรือฎีกาโดยเด็ดขาด¹⁰

⁷ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 49

⁸ สายันต์ขุนจิ. (2547). ระบบศาลทหาร. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁹ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 61

¹⁰ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 65

จากการที่ผู้ศึกษาทำการศึกษาพบว่าปัญหาเกี่ยวกับการอุทธรณ์และฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารในเวลาไม่ปกติอาจแยกพิจารณาได้เป็น 2 กรณี คือ

1. หลักเกณฑ์ในการอุทธรณ์และฎีกาในเวลาปกติ

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 61 วรรคหนึ่ง¹¹ กำหนดให้โจทก์และจำเลยอุทธรณ์หรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารได้ภายใน 15 วัน นับแต่วันอ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้จำเลยฟัง แต่สำหรับผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการศาลทหารชั้นต้นและผู้มีอำนาจส่งลงโทษมีสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารได้ภายใน 30 วัน

แต่อย่างไรก็ตาม หลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาของศาลประเทศไทยกำหนดคู่ความ คือ โจทก์และจำเลยมีสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ซึ่งถือเป็นหลักทั่วไปของหลักเกณฑ์ในการอุทธรณ์และฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ซึ่งศาลระบบอื่น ๆ ได้นำหลักดังกล่าวไปใช้สิ้นเชิงไม่มีการกำหนดช่วงเวลามาเป็นเกณฑ์ในการห้ามอุทธรณ์ฎีกา จึงเห็นได้ว่าข้อกำหนดเกี่ยวกับการอุทธรณ์หรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารของคู่ความดังกล่าวมาสอดคล้องกับหลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงเห็นสมควรแก้ไขให้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานดังกล่าว

2. ข้อห้ามในการอุทธรณ์และฎีกาในเวลาไม่ปกติ

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 61¹² กำหนดห้ามอุทธรณ์หรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารในเวลาไม่ปกติ และศาลอาญาที่รวมทั้งศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีแทนศาลอาญาศึก ดังนั้น ในเวลาไม่ปกติคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารจึงยุติที่ศาลทหารชั้นต้นหรือศาลอาญาศึกหรือศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีแทนศาลอาญาศึก ทั้งนี้ เพื่อต้องการให้คดีเสร็จไปโดยรวดเร็วนั่นเอง แต่อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์ดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิของจำเลยโดยตรง เพราะหากมีความผิดพลาดในระหว่างพิจารณาพิพากษาคดีหรือการพิจารณาวินิจฉัยคดีของศาลทหารชั้นต้น หากได้มีการอุทธรณ์หรือฎีกา ก็จะทำให้จำเลยได้รับความคุ้มครองสิทธิที่เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงเห็นสมควรให้มีการอุทธรณ์หรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารในเวลาไม่ปกติหรือศาลอาญาศึกและศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีแทนศาลอาญาโดยเฉพาะในคดีที่มีอัตราโทษสูง¹³

จากการศึกษาค้นคว้า ปัญหาเกี่ยวกับการอุทธรณ์และฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารในเวลาไม่ปกติเป็นปัญหาสำคัญมีข้อเสนอแนะแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 61 ดังนี้

¹¹ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 61

¹² พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 61

¹³ สายันต์ขุนขจี. (2547). ระบบศาลทหาร. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภายใต้บังคับมาตรา 62 และมาตรา 63 คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารในเวลาปกติโจทก์หรือจำเลยอุทธรณ์หรือฎีกาได้ภายในสิบห้าวัน ผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการตามมาตรา 30 หรือผู้มีอำนาจสั่งลงโทษอุทธรณ์หรือฎีกาได้ภายในสามสิบวัน ทั้งนี้นับแต่วันอ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้จำเลยฟัง

คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารในเวลาไม่ปกติและศาลอาญาศึกหรือศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีแทนศาลอาญาศึก ให้อุทธรณ์คำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลทหารชั้นต้นต่อศาลทหารสูงสุด เมื่อศาลทหารสูงสุดได้พิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งแล้ว ให้เป็นอันถึงที่สุด

ประการที่สาม ปัญหาการใช้ดุลพินิจในการสั่งฟ้องผู้เสียหายคดีอาญาในศาลทหาร

เมื่อมีกรณีบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารหรือบุคคลพลเรือนที่ถูกกฎหมายกำหนดให้การกระทำความผิดดังกล่าวอยู่ในอำนาจศาลทหารขณะกระทำความผิดไม่ว่าจะเป็นกรณีที่พนักงานสอบสวนได้รับการร้องทุกข์แล้วดำเนินการสอบสวนก็ดี หรือเป็นกรณีที่นายทหารพระธรรมนูญเป็นผู้ทำหน้าที่ในการสอบสวนก็ดี เมื่อพนักงานสอบสวนหรือนายทหารพระธรรมนูญ ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังอัยการทหารประจำหน่วยหรือประจำพื้นที่ศาลทหาร ที่มีเขตอำนาจ อัยการทหารจะมีอำนาจหน้าที่เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาต่อศาลทหารแห่งนั้น ๆ ศาลทหารในเวลาปกติ ให้อัยการทหารหรือผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารมีอำนาจ เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาแต่ถ้าผู้เสียหายมิได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารแล้ว ต้องมอบคดีให้อัยการทหารเป็นโจทก์¹⁴ ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ของอัยการทหารที่มีอำนาจเป็น โจทก์ฟ้องและดำเนินคดีอาญาในศาลทหารโดยอัยการทหาร มีหน้าที่ ดังนี้¹⁵

- 1) ตรวจสอบสำนวนการสอบสวนคดีอาญา แล้วเสนอความเห็นต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องหรือสั่งการอย่างอื่นแล้วแต่กรณี
- 2) เป็นโจทก์ฟ้อง และดำเนินคดีอาญาในศาลทหาร
- 3) ร้องขอศาลทหารที่มีอำนาจให้พินัยให้จำเลยคืนทรัพย์สิน ไร่ราคาริมทรัพย์หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายให้แก่รัฐบาล ในกรณีที่จำเลยมีเจตนากระทำความผิดต่อทรัพย์สินนั้นโดยตรง
- 4) ร้องขอศาลทหารที่มีอำนาจเกี่ยวแก่การยึดทรัพย์จำเลย เพื่อชำระหนี้ตามคำพิพากษาศาลทหารให้แก่รัฐบาล
- 5) สอบสวนคดีอาญาซึ่งอยู่ในอำนาจศาลทหารตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา
- 6) สอบสวนเพิ่มเติมหรือจะสั่งให้ผู้มีหน้าที่สอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมก็ได้
- 7) ออกหมายเรียกให้บุคคลใดมาให้ถ้อยคำหรือให้ส่งเอกสาร วัตถุ หรือสิ่งอื่นใดที่จะใช้เป็นพยานหลักฐานได้

¹⁴ ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 49

¹⁵ ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยอัยการทหาร พ.ศ. 2499

8) ส่งสำนวนการสอบสวนคดีอาญาให้พนักงานอัยการ เมื่อเห็นว่าคดีไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร และแจ้งให้ผู้สอบสวนคดีนั้นทราบ

9) ในคดีที่ศาลทหารชั้นต้นลงโทษบุคคลใดโดยลำพังถ้าศาลทหารกลางพิพากษาให้ปล่อยผู้นั้นเมื่ออัยการทหารเห็นสมควร จะฎีกาก็ได้

10) นอกจากนี้ ให้มีอำนาจและหน้าที่อื่น ๆ ตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบซึ่งบัญญัติว่าเป็นอำนาจหน้าที่ของอัยการทหาร

การใช้ดุลพินิจในการสั่งคดีของอัยการทหาร ตามระเบียบราชการอัยการทหาร พ.ศ.2501 ข้อ 10¹⁶ แก้ไขเพิ่มเติมโดยข้อ 3 แห่งระเบียบราชการอัยการทหาร พ.ศ.2526 และข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยอัยการทหาร พ.ศ.2499 ข้อ 5 (1) อัยการทหารจะไม่อำนาจหน้าที่สั่งฟ้องด้วยตัวเองเป็นไปตามหลักการบังคับบัญชาที่อัยการทหารมณฑลทหารแห่งพื้นที่นั้น จะต้องส่งสำนวนให้ผู้บัญชาการมณฑลทหารพิจารณาสั่งฟ้องหรือไม่ หากเป็นศาลทหารกรุงเทพจะต้องส่งสำนวนให้หัวหน้าอัยการทหารเป็นผู้พิจารณาเนื่องจากเป็นผู้บังคับบัญชาของอัยการทหาร

จะเห็นได้ว่า อำนาจในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทหาร จะตกอยู่ในความควบคุมของผู้บัญชาการมณฑลทหารและหัวหน้าอัยการทหาร ผู้ที่มีอำนาจและอิทธิพลต่อการพิจารณาสั่งคดีและดำเนินคดีของอัยการทหารอย่างมาก สามารถโน้มน้าวและบีบบังคับให้อัยการทหารพิจารณาสั่งคดีและดำเนินคดีในลักษณะที่เอื้อประโยชน์หรือช่วยเหลือผู้กระทำความผิดหรือตามแนวทางที่ผู้บังคับบัญชาของอัยการทหารต้องการได้ อีกทั้ง ในกรณีที่หัวหน้าอัยการทหาร ผู้บัญชาการมณฑลทหาร สั่งคดีตรงตามความเห็นทางคดีของอัยการทหารเจ้าของสำนวน ความเห็นและคำสั่งทางคดีไม่ว่าจะเป็นสั่งฟ้อง หรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาของอัยการทหารเจ้าของสำนวนและผู้บังคับบัญชาของอัยการทหารจะไม่ถูกควบคุมและตรวจสอบจากองค์กรใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นโดยองค์กรใดทั้งภายในกระทรวงกลาโหมหรือนอกกระทรวงกลาโหม หรือ หรือโดยผู้เสียหาย

ผู้ศึกษาเห็นว่า ควรแก้ไขเป็นข้อ 10 ดังนี้

เมื่อได้รับความเห็นและสำนวนจากพนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารแล้ว ให้อัยการศาลทหารกรุงเทพ หรืออัยการศาลทหารแห่งอื่น ดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) ในหน้าที่อัยการทหารกรุงเทพ เป็นผู้มีอำนาจพิจารณาสั่งคดีเพื่อออกคำสั่งสั่งเพื่อฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลและให้อัยการทหารเสนอรายงานการคดีตรงต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อทราบ

(2) ในหน้าที่อัยการทหารแห่งอื่น เป็นผู้มีอำนาจพิจารณาสั่งคดีเพื่อออกคำสั่งสั่งเพื่อฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลและให้อัยการทหารเสนอรายงานการคดีตรงต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อทราบ

¹⁶ ระเบียบราชการอัยการทหาร พ.ศ.2501

(3) ในกรณีที่มีคำสั่งไม่ฟ้อง ให้อัยการทหารเสนอรายงานการคดีไปยังหัวหน้าอัยการศาลทหารกรุงเทพ เพื่อพิจารณานำเรียนเจ้ากรมพระธรรมนูญเป็นผู้พิจารณาสั่งคดี

กรณีเจ้ากรมพระธรรมนูญมีคำสั่งไม่ฟ้องและผู้เสียหายไม่พอใจคำสั่งดังกล่าวให้ยื่นคำร้องต่อรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมดำเนินการตามอำนาจหน้าที่เพื่อพิจารณาว่าควรจะได้รับคำฟ้องให้พิจารณาหรือไม่ หากเห็นควรที่จะรับฟ้องไว้พิจารณาให้ส่งหนังสือไปยังกรมพระธรรมนูญและดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป”

ประการที่สี่ ปัญหาการสิทธิของผู้เสียหายเรียกค่าเสียหาย ที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาในศาลทหาร

ประเด็นปัญหากรณีที่ถูกกฎหมายไม่ได้ให้สิทธิแก่ผู้เสียหายร้องขอศาลให้จำเลยคืนทรัพย์สินใช้ราคาทรัพย์สิน หรือค่าสินไหมทดแทนในศาลทหาร เว้นแต่ผู้เสียหายเป็นรัฐบาล ผู้ศึกษาเห็นว่า เป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติขึ้นมาเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายที่เป็นรัฐบาลเท่านั้นที่จะให้ได้รับการชดเชยเยียวยาทรัพย์สิน หรือค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยผู้กระทำความผิด โดยไม่มุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายที่ไม่ได้เป็นรัฐบาลด้วยแต่อย่างใด เนื่องจากผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาของศาลทหารนั้น กฎหมายให้อัยการทหารมีหน้าที่ต้องร้องขอให้จำเลยชดเชยให้แก่รัฐบาลด้วยเสมอซึ่งในการตีความตามตัวอักษร โดยเคร่งครัดว่าให้อัยการทหารร้องขอให้จำเลยชดเชยให้แก่รัฐบาลเท่านั้น โดยไม่ได้บัญญัติให้อัยการทหารร้องขอให้จำเลยชดเชยให้ผู้เสียหายที่ไม่ได้เป็นรัฐบาลด้วยถือเป็นเหตุผลที่ขัดต่อหลักนิติธรรมและหลักความเสมอภาคแห่งสิทธิของบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เพราะหลักในการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามีหลักการให้กันไปเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำความผิดของจำเลย โดยไม่คำนึงว่าผู้เสียหายจะอยู่ในรัฐบาลหรือไม่ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้เสียหายนั้นได้รับการชดเชยเยียวยาเอาจากจำเลยให้เสร็จสิ้นในศาลเดียว อันเป็นการบรรเทาภาระให้กับผู้เสียหายที่จะเกิดขึ้นในภายภาคหน้าซึ่งเมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วจะพบว่า คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้¹⁷

เมื่อให้สิทธิในการฟ้องคดีอาญาและคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาแก่อัยการทหารโจทก์แล้ว เหตุใดจึงต้องจำกัดสิทธิในการร้องขอให้จำเลยคืนทรัพย์สิน ใช้ราคาทรัพย์สิน หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายแก่ผู้เสียหายที่ไม่ได้เป็นรัฐบาลด้วย เมื่อกฎหมายให้สิทธิในการฟ้องคดีของอัยการทหารโจทก์โดยมีเงื่อนไขว่าเมื่ออัยการร้องขอ ให้ศาลทหารพิจารณาพิพากษาในส่วนแพ่งให้แก่รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐ ได้แล้ว และเหตุใดอัยการทหารจึงไม่มีสิทธิร้องขอให้ศาลทหารพิจารณาพิพากษาในส่วนแพ่งให้แก่ผู้เสียหายที่ไม่ได้เป็น

¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1

รัฐบาล ในการตีความสิทธิของผู้เสียหายที่อัยการทหารมีหน้าที่ต้องร้องขอดังกล่าว จำต้องตีความอย่างกว้าง เพื่อให้อัยการทหารสามารถร้องขอให้ผู้เสียหายที่ไม่ได้เป็นรัฐบาลได้รับการชดเชยจากจำเลยได้ด้วย

จากการศึกษากรณีศาลทหารต่างประเทศ กฎหมายทหารของประเทศในระบบกฎหมาย Civil Law ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศสและประเทศสวิสเซอร์แลนด์ พบว่าประเทศดังกล่าวเปิดช่องให้ผู้เสียหายเข้ามาในคดีเพื่อฟ้องเรียกค่าเสียหายจากการกระทำความผิดทางอาญาได้¹⁸ โดยให้เป็นไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะเหมือนการใช้สิทธิเรียกค่าเสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย พนักงานอัยการเรียกทรัพย์สินหรือราคาคืนจากจำเลยในคดีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินในคดีอาญาได้โดยไม่ต้องไปฟ้องเป็นคดีใหม่¹⁹ และไม่ตัดสิทธิของผู้เสียหายที่จะไปฟ้องคดีแพ่งต่างหากเอง

จึงควรเพิ่มเติมพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 51 และมาตรา 53 ดังนี้

แก้ไขเพิ่มเติมใหม่เป็นว่า มาตรา 51 จากเดิมได้บัญญัติว่า “เมื่ออัยการทหารร้องขอศาลทหารมีอำนาจพิพากษาให้จำเลยคืนทรัพย์สิน ใช้อำนาจทรัพย์สิน หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายให้แก่รัฐบาลได้ในกรณีที่จำเลยกระทำความผิด

แก้ไขเพิ่มเติมใหม่เป็นว่า “มาตรา 51 ในคดีที่อัยการทหารเป็นโจทก์ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกายชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สิน อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ให้อัยการทหารยื่นคำร้องขอให้ต่อศาลที่พิจารณาคดีขอให้บังคับจำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายได้

แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 53 จากเดิมได้บัญญัติว่า “ผู้เสียหายจะร้องขอให้จำเลยคืนทรัพย์สิน ใช้อำนาจทรัพย์สิน หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายในศาลทหารไม่ได้”

แก้ไขเพิ่มเติมใหม่เป็นว่า “มาตรา 53 ผู้เสียหายจะร้องขอให้จำเลยคืนทรัพย์สิน ใช้อำนาจทรัพย์สิน หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายในศาลทหารก็ได้

แนวคิดข้อเสนอแนะดังกล่าวเทียบเคียงของศาลทหารต่างประเทศที่ให้สิทธิผู้เสียหายสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนจากการกระทำความผิดของจำเลยได้ ตลอดจนหากมีการแก้ไขด้วยกฎหมายดังกล่าวจะทำให้คุ้มครองสิทธิในค่าสินไหมทดแทนการกระทำละเมิดของผู้กระทำความผิด และช่วยภาระค่าใช้จ่ายและขั้นตอนของผู้เสียหายในได้รับค่าสินไหมทดแทนต่อไป

¹⁸ สายันต์ขุนขจี. (2547). ระบบศาลทหาร. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

¹⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44

เอกสารอ้างอิง

- กุลพล พลวัน. (2538). พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน (พิมพ์ครั้งที่ 3), กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- คณิต ฒ นคร, (2549). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ประพาฬ กุลพิจิตร. (2539), หนังสือครบรอบ 90 ปี กรมพระธรรมานุญ. กรุงเทพฯ: กรมพระธรรมานุญ
- ภูมิ โชคเหมาะ. (2551). คำอธิบายกฎหมายทหาร LW409 (LA448). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- วรศักดิ์ อารีเปี่ยม. (2543). การบริหารกระบวนการยุติธรรมทางทหาร. กรุงเทพฯ : กรมพระธรรมานุญ
- พันธุ์เสนีย์พรหมวิวัฒน์. (2553). โครงสร้างองค์กรและอำนาจหน้าที่ของศาลทหาร. ศูนย์นิพนธ์
- ปริญญาศุภนิพนธ์ คณະนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สายันต์ขุนขจี. (2547). ระบบศาลทหาร. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณະนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.